

УДК 548.736.4

КРИСТАЛІЧНА СТРУКТУРА ТЕРНАРНОЇ СПОЛУКИ Ta_5GaSn_3

І. Токайчук, Я. Токайчук, Р. Гладішевський

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Кирила і Мефодія, 6, 79005 Львів, Україна
e-mail: i.tokaychuk@gmail.com*

Рентгенівським дифракційним методом порошку визначено кристалічну структуру нової тернарної сполуки Ta_5GaSn_3 (структурний тип Hf_5CuSn_3 , символ Пірсона $hP18$, просторова група $P6_3/mct$, $a = 8,4719(11)$, $c = 5,7423(10)$ Å, $V = 356,93(9)$ Å³, $Z = 2$, $R_B = 0,0596$, $R_F = 0,0512$).

Ключові слова: Тантал, Галій, Станум, тернарна сполука, рентгенівський дифракційний метод порошку, кристалічна структура.

У системах $T-Ga-\{Sn,Sb\}$ ($T = Ti, Zr, Hf, V, Nb, Ta$) сьогодні відомо про існування трьох тернарних фаз з гексагональною структурою типу Hf_5CuSn_3 (символ Пірсона $hP18$, просторова група $P6_3/mct$, $a = 8,527$, $c = 5,822$ Å [1]) у системах $Zr-Ga-Sn$, $Hf-Ga-Sn$ та $Hf-Ga-Sb$. Для Zr -вмісної фази у літературі повідомлено про визначення її кристалічної структури для складу Zr_5GaSn_3 ($a = 8,6599$, $c = 5,8794$ Å [2]). Структурний тип Hf_5CuSn_3 є тернарною впорядкованою похідною структурного типу Ti_5Ga_4 [3]). У системі $Hf-Ga-Sn$ структурний тип Hf_5CuSn_3 реалізується для кінцевого складу твердого розчину включення атомів Галію у структуру бінарної сполуки Hf_5Sn_3 (структурний тип Mn_5Si_3 , символ Пірсона $hP16$, просторова група $P6_3/mct$, $a = 8,36562$, $c = 5,70775$ Å [4]) – Hf_5GaSn_3 ($a = 8,5564$, $c = 5,7859$ Å [4]), а в системі $Hf-Ga-Sb$ – для індивідуальної тернарної сполуки Hf_5GaSb_3 ($a = 8,4747$, $c = 5,7190$ Å [5]). Під час пошуку ізоструктурних сполук у системі $Ta-Ga-Sn$ за складу Ta_5GaSn_3 знайдено нову тернарну сполуку і рентгенівським дифракційним методом порошку визначено її кристалічну структуру.

Зразок складу $Ta_{55,6}Ga_{11,1}Sn_{33,3}$ синтезували методом електродугового сплавлення чистих металів (вміст основного компонента $Ta \geq 99,9$ мас. %, $Ga \geq 99,99$ мас. %, $Sn \geq 99,99$ мас. %) в атмосфері аргону на водоохолоджуваному мідному поді електродугової печі, оснащеної вольфрамовим електродом. Для очищення атмосфери як гетер використали пористий титан. Сплав гомогенізували у вакуумованій кварцовій ампулі при 600 °C протягом 720 год, потім загартували в холодній воді. Після сплавлення, а також після розбивання ампули зразок перевіряли на втрату маси, яка не перевищила 1 %. Сплав, розтертий у порошок, піддали рентгенофазовому та рентгеноструктурному аналізу з використанням масиву дифракційних даних, отриманих на дифрактометрі ДРОН-2.0 М (проміння $Fe K\alpha$) та за допомогою комплексу програм FullProf Suite [6]. Уточнення профільних та кристалографічних параметрів виконано методом Рітвельда. Умови експерименту та результати уточнення структури сполуки Ta_5GaSn_3 наведено в табл. 1.

Експериментальна, розрахована та різницева дифрактограми зразка складу $Ta_{55,6}Ga_{11,1}Sn_{33,3}$ зображені на рис. 1. Зразок, окрім основної фази Ta_5GaSn_3 (67,9(3) мас. %), містив тернарну фазу $Ta_5Ga_{0,72}Sn_{2,28}$ (32,1(2) мас. %), структура якої належить до типу Nb_5SiSn_2 (символ Пірсона $tI32$, просторова група $I4/mcm$, $a = 10,8841(16)$, $c = 5,5132(9)$ Å). Про існування цієї фази за складу Ta_5Ga_2Sn ($a = 10,3540$, $c = 5,1795$ Å) повідомлено у праці [7].

Координати та ізотропні параметри зміщення атомів у структурі Ta_5GaSn_3 наведено в табл. 2, міжатомні віддалі та координаційні числа атомів – у табл. 3.

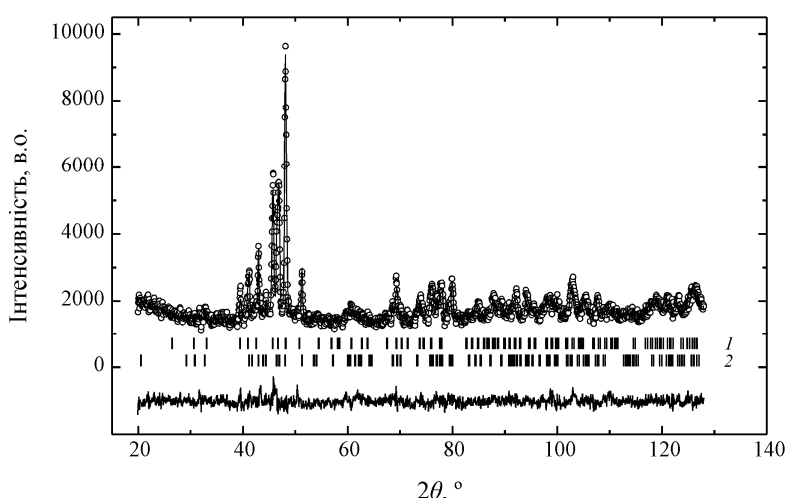

Рис. 1. Експериментальна (кільця), розрахована (лінія) та різницева між експериментальною і розрахованою (знизу) дифрактограми зразка складу $Ta_{55,6}Ga_{11,1}Sn_{33,3}$ (проміння $Fe K\alpha$). Вертикальні риси відображають положення відбить сполук Ta_5GaSn_3 (67,9(3) мас. %) (1) та $Ta_5Ga_{0,72}Sn_{2,28}$ (32,1(2) мас. %) (2)

Атоми Ta у структурі сполуки Ta_5GaSn_3 розміщені в двох правильних системах точок ($6g$ та $4d$), а атоми p -елементів – у двох інших (Ga – у положенні $2b$, Sn – у положенні $6g$). Вміст елементарної комірки та координаційні многогранники атомів зображено на рис. 2. Атоми Ta1 координовані 11 атомами, які утворюють дефектний антикубооктаедр $Ta1Ga_2Sn_5Ta_4$, що також можна розглядати як пентагональну біпіраміду складу Ga_2Sn_5 з чотирма додатковими атомами Ta або як тришпаквову тригональну призму складу Sn_5Ta_4 з двома додатковими атомами Ga. Поліедрами навколо атомів Ta2 та Ga є многогранники Франка–Каспера, які складаються з 14 атомів, $Ta2Sn_6Ta_8$ та $GaTa_6Sn_6Ga_2$, відповідно. Многогранник $Ta2Sn_6Ta_8$ є деформованою гексагональною призмою складу Sn_6Ta_6 з двома атомами Ta навпроти базових граней. Його також можна розглядати як комбінацію куба складу Ta_8 та октаедра складу Sn_6 . Многогранник $GaTa_6Sn_6Ga_2$ є деформованим ромбододекаедром, що утворений кубом складу Sn_6Ga_2 та октаедром складу Ta_6 . Атоми Sn координовані дев'ятьма атомами Ta, двома атомами Ga та двома атомами Sn, які формують 13-вершинник Франка–Каспера $SnTa_9Ga_2Sn_2$ – деформований антикубооктаедр з одним додатковим атомом. Атоми Ta навколо атомів Sn формують тришпаквові тригональні призми.

Таблиця 1

Умови експерименту та результати уточнення структури сполуки Ta_5GaSn_3

Структурний тип		Hf_5CuSn_3
Символ Пірсона		$hP18$
Просторова група		$P6_3/mct$
Параметри елементарної комірки	$a, \text{Å}$	8,4719(11)
	$c, \text{Å}$	5,7423(10)
Об'єм комірки $V, \text{Å}^3$		356,93(9)
Кількість формульних одиниць, Z		2
Густина $D_x, \text{г}\cdot\text{см}^{-3}$		12,380
Параметр текстури G [напрям]		0,984(9) [001]
Дифрактометр		ДРОН-2.0 М
Проміння		Fe $K\alpha$
Метод сканування		$\theta/2\theta$
Інтервал 2θ , град		20-130
Крок сканування, град		0,05
Час сканування в точці, с		3
Параметри профілю	U	0,4680(6)
	V	-0,1401(10)
	W	0,1683(7)
Параметр змішування	η	0,1905(6)
Кількість уточнюваних параметрів		29 (з них 16 – для фази Ta_5GaSn_3)
Фактори достовірності	R_B	0,0596
	R_F	0,0512
	R_p	0,0657
	R_{wp}	0,0896
	χ^2	2,1
	S	2,3

Таблиця 2

Координати та ізотропні параметри зміщення атомів у структурі Ta_5GaSn_3

Атом	ПСТ	x	y	z	$B_{\text{ізо}}, \text{Å}^2$
Ta1	6g	0,2654(9)	0	1/4	0,41(9)
Ta2	4d	1/3	2/3	0	0,41(9)
Ga	2b	0	0	0	0,93(8)
Sn	6g	0,6067(9)	0	1/4	0,57(8)

Октаедри $TaSn_6$ сполучені ребрами та гранями, що утворюють уздовж кристалографічного напрямку [001] канали, у яких розміщені октаедри $GaTa_6$ (рис. 3). Октаедри $GaTa_6$ з'єднані між собою гранями й утворюють колони. Зазначимо, що атоми d -елемента (Ta) центрують октаедри, утворені атомами p -елемента (Sn), а атоми p -елемента (Ga) центрують октаедри, утворені атомами d -елемента (Ta).

Найкоротші віддалі в структурі простежено між атомами Ta1 – Ga (2,668(6) Å) – від центра до вершин октаедра $GaTa_6$. Ця віддаль добре узгоджується з відповідними віддальми Ta–Ga в бінарних галідах танталу. Дещо довші віддалі є між однойменними атомами Ta2 – Ta2 і Ga – Ga (2,8711(5) Å). Це віддалі між атомами, які розміщені в центрах октаедрів, що утворюють колони вздовж напрямку [001].

Таблиця 3

Міжатомні віддалі та координаційні числа атомів у структурі сполуки Ta_5GaSn_3

Атоми		$\delta, \text{Å}$	КЧ
Ta1	- 2 Ga	2,668(6)	11
	- 1 Sn	2,891(15)	
	- 2 Sn	2,944(3)	
	- 2 Sn	3,069(5)	
	- 4 Ta2	3,463(4)	
Ta2	- 2 Ta2	2,8711(5)	14
	- 6 Sn	2,976(4)	
	- 6 Ta1	3,463(4)	
Sn	- 1 Ta1	2,891(15)	13
	- 2 Ta1	2,944(3)	
	- 4 Ta2	2,976(4)	
	- 2 Ta1	3,069(5)	
	- 2 Sn	3,393(10)	
	- 2 Ga	3,628(6)	
Ga	- 6 Ta1	2,668(6)	14
	- 2 Ga	2,8711(5)	
	- 6 Sn	3,628(6)	

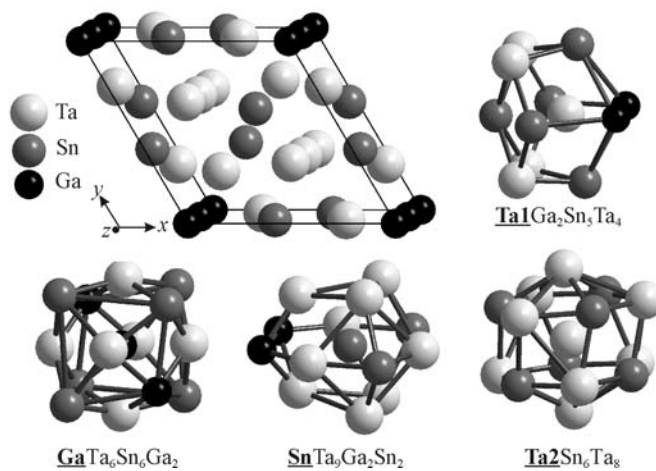

Рис. 2. Елементарна комірка структури сполуки Ta_5GaSn_3 та координаційні многогранники атомів

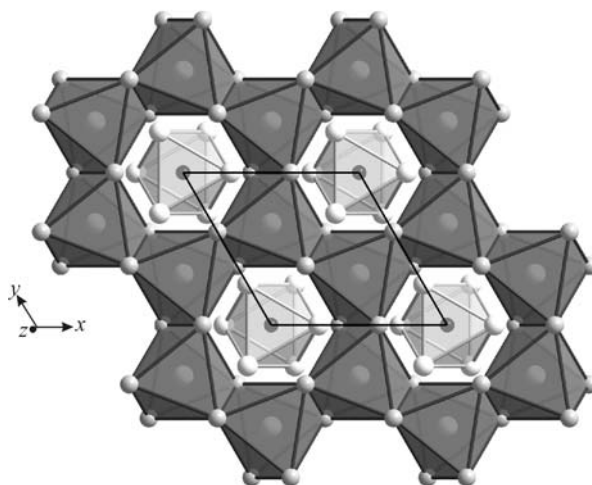

Рис. 3. Проекція структури сполуки Ta_5GaSn_3 вздовж напрямку [001].
Октаедри $TaSn_6$ – темні, $GaTa_6$ – світлі

1. Rieger W., Nowotny H., Benesovsky F. Phasen mit oktaedrischen Bauelementen des Übergangsmetalls // Monatsh. Chem. 1965. Bd. 96. S. 232–241.
2. Kwon K., Corbett J.D. Chemistry in polar intermetallic compounds. The interstitial chemistry of zirconium–tin (Zr_5Sn_3) // Chem. Mater. 1992. Vol. 4. P. 1348–1355.
3. Pötzschke M., Schubert K. Zum Aufbau einiger zu T^4-B^3 homologer und quasihomologer Systeme. I. Die Systeme Titan–Gallium, Zirkonium–Gallium und Hafnium–Gallium // Z. Metallkd. 1962. Bd. 53. S. 474–488.
4. Voznyak I., Tokaychuk Ya., Hlukhyy V. et al. Interstitial solid solution $Hf_5Ga_xSn_3$ ($x = 0-1$) // J. Alloys Compd. 2012. Vol. 512. P. 246–251.
5. Tokaychuk I., Tokaychuk Ya., Gladyshevskii R. Ternary compounds in the system Hf–Ga–Sb // Coll. Abs. 18 Int. Conf. Solid Compd. Transition Elem., Lisbon, 2012. P. 101.
6. Rodriguez-Carvajal J. Recent developments of the Program FULLPROF // Commission on Powder Diffraction (IUCr), Newsletter 2001. Vol. 26. P. 12–19.
7. Ye J., Horiuchi H., Shishido T. et al. Structure of Ta_5SnGa_2 // Acta Crystallogr. C. 1990. Vol. 46. P. 1193–1195.

CRYSTAL STRUCTURE OF THE TERNARY COMPOUND Ta₅GaSn₃

I. Tokaychuk, Ya. Tokaychuk, R. Gladyshevskii

*Ivan Franko National University of Lviv,
Kyryla & Mefodiya Str., 6, 79005 Lviv, Ukraine
e-mail: i.tokaychuk@gmail.com*

The crystal structure of the new ternary compound Ta₅GaSn₃ (structure type Hf₅CuSn₃, Pearson symbol *hP18*, space group *P6₃/mcm*, $a = 8.4719(11)$, $c = 5.7423(10)$ Å, $V = 356.93(9)$ Å³, $Z = 2$, $R_B = 0.0596$, $R_F = 0.0512$) was determined by means of X-ray powder diffraction.

Key words: tantalum, gallium, tin, ternary compound, X-ray powder diffraction method, crystal structure.

КРИСТАЛЛИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА ТРОЙНОГО СОЕДИНЕНИЯ Ta₅GaSn₃

И. Токайчук, Я. Токайчук, Р. Гладышевский

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Кирилла и Мефодия, 6, 79005 Львов, Украина
e-mail: i.tokaychuk@gmail.com*

Рентгеновским дифракционным методом порошка определено кристаллическую структуру нового тройного соединения Ta₅GaSn₃ (структурный тип Hf₅CuSn₃, символ Пирсона *hP18*, пространственная группа *P6₃/mcm*, $a = 8,4719(11)$, $c = 5,7423(10)$ Å, $V = 356,93(9)$ Å³, $Z = 2$, $R_B = 0,0596$, $R_F = 0,0512$).

Ключевые слова: тантал, галлий, олово, тройное соединение, рентгеновский дифракционный метод порошка, кристаллическая структура.

Стаття надійшла до редколегії 31.10.2012

Прийнята до друку 26.12.2012